

Տ. ԱՐԱՐԱՏ ՔԱՀԱՆԱ ՊՈՂՈՍՅԱՆ

Մայր Աթոռի «Վաչե եւ Թամար Մանուկյան»

մատենադարանի եւ Հրատարակչական բաժնի տնօրեն

ՊԱՊԻՆ ՄՈՒՐԱԴՅԱՆ

Մայր Աթոռի «Վաչե եւ Թամար Մանուկյան»

մատենադարանի փոխտնօրեն

**«ՄԱՅՐ ԱԹՈՌԻ ԳԻՏԱԿԱՆ ՀՍԿԱՆ» ԽՈՐԱԳՐՈՎ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎ
«ՎԱՉԵ ԵՒ ԹԱՄԱՐ ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ» ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆՈՒՄ
ՆԿԻՐՎԱԾ «ԱՐԱՐԱՏ» ԱՍՍԱԳՐԻ 150-ԱՄՅԱԿԻՆ**

(19 դեկտեմբերի 2018 թ.)

ԱՅՍ տարի լրացավ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի պաշտոնական առաջին ամսագրի՝ «Արարատ»-ի հրատարակության 150-ամյակը։ Այն լույս է տեսել 1868–1919 թթ. Սուրբ Էջմիածնում՝ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գեորգ Դ. Կոստանդնուպոլսեցու նախաձեռնությամբ։ Նպատակն էր հայոց կյանքում Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի դերի եւ նշանակության բարձրացումն ու ամրապնդումը, Հայ Եկեղեցու ուղղափառության, ազգային նկարագրի, ինքնուրույնության եւ անկախության պաշտպանությունը։ Ամսագրի լեզուն աշխարհաբարն էր։ Խմբագրել է միաբաններից կազմված կոլեգիան՝ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի նշանակած խմբագրի ղեկավարությամբ։ Տարբեր տարիներին խմբագիրներ են եղել Աբել արք. Մխիթարյանը, Խորեն վրդ. Ստեփանեն, Կարապետ վրդ. Տեր-Մկրտչյանը, Գալուստ Տեր-Մկրտչյանը, Գարեգին վրդ. Հովսեփյանը, Հուսիկ արք. Մովսիսյանը, Աբել արք. Աբրահամյանը, Ներսես վրդ. Միքայելյանը եւ այլք։

«Արարատ»-ը Կովկասում հրատարակվող կրոնագիտական, եկեղեցագիտական, հայագիտական, բանասիրական առաջին լուրջ ամսագիրն էր եւ մեծապես նպաստել է գիտության այդ ճյուղերի զարգացմանը, մեծ դեր խաղացել հայ ժողովրդի եկեղեցական, հասարակական կյանքում։

«Արարատ»-ի շուրջ համախմբվել են ժամանակի գրեթե բոլոր հայ անվանի գիտնականները, աստվածաբան-հոգեւորականները, գրողները, աշխատակցել են Մաղաքիա արք. Օրմանյանը, Գաբրիել արք. Այվազովսկին, Երվանդ վրդ. Տեր-Մինասյանը, Վահրամ եպս. Մանկունին, Սահակ վրդ.

Ամատունին, Վահան վրդ. Բաստամյանցը, Կոմիտասը, Ղազարոս Աղայանը, Հրաչյա Աճառյանը, Նիկողայոս Ադոնցը, Ստեփան Մալխասյանցը, Լեոն, Նիկողայոս Մառը, Հակոբ Մանանդյանը, Հայկունին, Ստեփանոս Մելիքյանը, Երվանդ Լալայանը, Գրիգոր Ղափանցյանը, Հովհաննես Հովհաննիսյանը եւ ուրիշներ:

«Արարատ»-ում հրատարակվել են հայրապետական կոնգակներ եւ կարգադրություններ, քաղվածքներ Սինոդի գրագրությունից, տեղեկություններ Հայ Եկեղեցու թեմերի, ծխական ու թեմական դպրոցների, Քույր եկեղեցիների, հայ կաթոլիկ եւ ավետարանական համայնքների վերաբերյալ:

Հոգվածներ եւ ուսումնասիրություններ են տպագրվել հայ ժողովրդի պատմության, հայ հին ու նոր գրականության, գաղթավայրերի, հայ բանահյուսության, ազգագրության, հարեւան ժողովուրդների հետ հայերի առնչությունների մասին: Զգալի տեղ է հատկացվել հայոց վանական համալիրներին, եկեղեցիներին, հայ սրբերին, վարքագրությանը, եկեղեցական մշակույթին անդրադարձող նյութերին: «Արարատ»-ը կարեւոր դեր է կատարել Հայ Եկեղեցու դավանաբանության, տոմարագիտության, ծիսագիտության, կանոնագիտության, եկեղեցական իրավունքի ուսումնասիրման ասպարեզում, եղել է հայ աստվածաբանական մտքի հանդես, Հայ Եկեղեցու ուղղափառության պաշտպանության ամբիոն, հայ դավանաբանական գրականության մաս կազմող բնագրերի հրատարակման ու հետազոտման կենտրոն: Ամսագիրն իր առջեւ խնդիր չի դրել «հաւատոյ վէճեր նորոգել» («Յառաջաբան»), այլ ձգտել է պահպանել Հայ Եկեղեցու կարգն ու կանոնը, նոր հրապարակումների լույսի ներքո եւ աղբյուրագիտական հիմնավորումներով պարզաբանել մեր Եկեղեցու պատմությանն առնչվող որոշ հարցեր, ներկայացնել նրա դավանաբանական դիրքորոշումը, առաքելականությունը, առաքելական հաջորդականությունը, ազգային նկարագիրը:

«Արարատ»-ն անցել է ստեղծագործական երկու շրջան՝ 1868–1895 եւ 1895–1919 թթ.: Առաջին շրջանում աստվածաբանական, դավանաբանական հոգվածներն առավելապես ունեցել են մատենագրական, ջատագովական բնույթ: Հանդես են եկել Աբել արք. Մխիթարյանը, Հուսիկ վրդ. Մովսիսյանը, Մաղաքիա արք. Օրմանյանը, Արշակ Տեր-Միքելյանը, Գաբրիել եպս. Այվազովսկին եւ ուրիշներ¹:

¹ Տե՛ս «Քրիստոնյա Հայաստան» հանրագիտարան, գլխ. խմբ.՝ Հովհաննես Այվազյան, Երեւան, 2002, էջ 138–140:

1888 թ. «Արարատ»-ում բացվել է «Ս. Էջմիածնի գրադարան» բաժինը:

1895-ից «Արարատ»-ում գերակշռել են հայ դավանաբանական մտքի ուսումնասիրմանը նվիրված գիտական հոդվածները: 1894-1899 թթ., երբ Կարապետ վրդ. Տեր-Մկրտչանն էր կրոնական բաժնի խմբագիրը, «Արարատ»-ը բեղուն շրջան է ապրել աստվածաբանական, դավանաբանական խնդիրների ուսումնասիրման, պարզաբանման եւ հրապարակման առումով²:

1895 թ. ստեղծվել է նոր բաժին՝ «Հավելված»: Այս բաժնում հրատարակվել են «Գիրք թղթոց» ընդգրկված ու մի շարք այլ արժեքավոր բնագրեր եւ ուսումնասիրություններ:

«Արարատ»-ի շուրջ համախմբված միաբաններն ու մտավորականները 1913 թ. հրատարակել են «Շողակաթ» հայագիտական ժողովածուի առաջին գիրքը՝ նվիրված հայ գրի ստեղծման 1500 եւ տպագրության 400-ամյա հոբելյաններին:

«Արարատ»-ը անդրադարձել է նաեւ ընդհանուր աստվածաբանական հարցերին: 1910 թ. համարներում տպագրվել է ռուս նշանավոր աստվածաբան, պրոֆ. Նիկոլայ Սագարդայի «Յոյն Արեւելքի հին եկեղեցական աստուածաբանական գիտությունը իւր ծաղկման շրջանում (IV-V դդ.)» աշխատությունը, 1917-ի համարներում՝ ռուս գիտնական Ֆ. Մ. Ռոսեյկինի «Կ. Պոլսի Փոտիոս պատրիարքի առաջին պատրիարքությունը» աշխատությունից մի հատված եւ այլն³:

Ամսագիրը մեծ ավանդ ունի նաեւ հայագիտության զարգացման գործում: 1870 թ. վերջից ընդարձակվել է «Արարատ»-ի հայագիտական բաժինը: Հայագիտական ուսումնասիրություններով հանդես են եկել Հակոբ Մանանդյանը, Երվանդ վրդ. Տեր-Մինասյանը, Նիկողայոս Ադոնցը, Հրաչյա Աճառյանը, Նիկողայոս Մառը, Երվանդ Շահագիրը, Մանուկ Աբեղյանը, Հովսեփ Օրբելին, Թղթակցել են մտավորականներ Տրդատ եպս. Պալյանը, Բաբկեն վրդ. Կյուլեսերյանը, Կարապետ Բասմաջյանը եւ ուրիշներ:

Ամսագիրն իր տարածմամբ ու հեղինակների լայն ընդգրկմամբ ստացել է համահայկական բնույթ: Բացվել են հայագիտության ենթաբաժիններ՝ հայ երաժշտության, խազագրության, շարականների, հայ

² Տե՛ս «Արարատ» ամսագրի հրատարակության հարյուրամյակին նվիրված հանդիսություններ Մայր Աթոռում», «Էջմիածին» ամսագիր, 1968, ԺԱ.-ԺԲ., էջ 96-102:

³ Տե՛ս «Քրիստոնյա Հայաստան» հանրագիտարան, էջ 138-140:

իրավաբանական մտքի, գրախոսություն եւ այլն: «Արարատ»-ում հրատարակված հայագիտական, պատմաբանասիրական բնույթի արժեքավոր, հարուստ նյութեր բովանդակող ուսումնասիրություններն ընդգրկել են հայագիտության գրեթե բոլոր ճյուղերը, հատկապես՝ ձեռագրագիտությունը, հնագրությունն ու մանրանկարչությունը: Հայ եւ օտարերկրյա մի շարք մատենագիրների աշխատություններ հրապարակվել են գիտական համեմատական բնագրով:

Հայ անվանի գիտնականներից ոմանց լավագույն աշխատություններն առաջին անգամ լույս են տեսել «Արարատ»-ի էջերում: Նրա վերջին երկու համարները՝ 1918-1919 թթ., ամբողջովին նվիրվել են հայագիտական նյութերին⁴:

«Արարատ»-ի լավագույն նյութերն ընդգրկող մատենագիտական ցանկերը լույս են տեսել տարբեր պարբերականներում, ձեռք բերել սկզբնաղբյուրի նշանակություն:

2006-ից Մայր Աթոռ «Արարատ»-ի ժառանգությունը՝ խորագրով՝ առանձին հատորներով շարունակաբար լույս է ընծայում ամսագրի էջերում տեղ գտած հայագիտական, աստվածաբանական, կրոնագիտական հրապարակումները⁵:

* * *

Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ. Ծայրագույն Պատրիարք եւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի օրհնությունում ու Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի «Վաչե եւ Թամար Մանուկյան» մատենադարանի նախաձեռնությամբ կազմակերպված՝ «Արարատ» ամսագրի 150-ամյակին նվիրված «Մայր Աթոռի գիտական հսկան» խորագրով գիտաժողովի հանդիսավոր բացումը տեղի ունեցավ սույն թվականի դեկտեմբերի 19-ին:

Գիտաժողովի հանդիսավոր բացմանը ներկա էին Մայր Աթոռի միաբաններ, գիտակրթական հաստատությունների ներկայացուցիչներ, գրադարանների տնօրեններ, թեմայով հետաքրքրված գիտնականներ եւ ուսանողներ:

⁴ Տե՛ս «Մատենագիտություն «Արարատ» ամսագրի», Ս. Էջմիածին, 1970, էջ 15:

⁵ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի «Վաչե եւ Թամար Մանուկյան» մատենադարանի նախաձեռնությամբ (2015 թ.), Հայաստանի ազգային գրադարանի օժանդակությամբ՝ «Արարատ» ամսագրի բացառապես բոլոր համարները թվայնացվել են (2017 թ.) եւ զետեղվել են համացանցում՝ տարբեր ձեռնագրերով: Ամսագիրն առցանց կարդալու համար կարող եք օգտվել հետևյալ հղումներից՝ <http://www.flib.sci.am/eng/Ararat/Main.html>, http://tert.nla.am/mamul/Ararat_2/Table.html:

Գիտաժողովն սկսվեց Տերունական աղոթքով, որից հետո Մայր Աթոռի «Վաչե եւ Թամար Մանուկյան» մատենադարանի եւ Հրատարակչական բաժնի տնօրեն Արժանապատիվ Տ. Արարատ քհն. Պողոսյանը հանդես եկավ բացման խոսքով:

Տեր Հայրը փաստեց, որ «Արարատ» ամսագիրն անցել է երկար, բարդ ու դժվարին ճանապարհ, ընդունել ժԹ. դարավերջի եւ Ի. դարասկզբի մարտահրավերները, դիմակայել ու ապացուցել իր ժամանակին եւ գալիք դարերին, որ բացառիկ է, լավագույններից մեկը՝ թե՛ որպես հայ կրոնագիտական-հայագիտական ամսագիր, թե՛ որպես լրագրության պատմության մեջ բովանդակալից, իսկ ավանդույթով՝ երկարակյաց պարբերական: Տեր Հայրը նաեւ ընդգծեց, որ Մայր Աթոռի պաշտոնական ամսագիրը անգնահատելի դերակատարում է ունեցել Հայ Եկեղեցու պատմության, նրա դավանաբանության, ծիսագիտության, տոմարագիտության, կանոնագիտության ուսումնասիրման, ինչպես նաեւ հայագիտության զարգացման գործընթացում:

Այնուհետեւ իր օրհնության խոսքն ասաց Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը: «Այսօր դուք համախմբվել եք ձեր զեկույցներով ու քննարկումներով վերարժեւորելու Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի պաշտոնական ամսագրի նշանակալի վաստակն ու ժառանգությունը: Երջանկահիշատակ Գեւորգ Դ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի օրոք եւ նրա խրախուսմամբ հիմնադրված «Արարատ» ամսագիրը հարյուր հիսուն տարի առաջ կարելուր առաքելության լծվեց ազգային-եկեղեցական մեր անդաստանում: Ինչպես նշվում է ամսագրի առաջին համարի նախաբանում՝ «Արարատ»-ի հանձնառությունն էր կրոնական գիտելիքների մատուցմամբ, ներկայացվող ուսումնասիրություններով եւ հոգվածներով նպաստել ազգի բարոյական ու հոգեւոր դաստիարակությանը: Ամսագիրը կարելուր ներդրում ունեցավ հայ աստվածաբանական մտքի, հայագիտության ու պատմագիտության զարգացման գործում», - ասաց Վեհափառ Հայրապետը՝ իր զնահատանքը հայտնելով նաեւ Մայր Աթոռի մատենադարանի տնօրենությանը եւ գիտաժողովի իրականացմանը բարի նպաստ բերած բոլոր անձանց:

Հայրապետական օրհնության խոսքից հետո գիտաժողովը համարվեց բացված:

Գիտաժողովի առաջին նիստում ընթերցվեց հինգ զեկույց: Նիստը նախագահում էին Գեւորգյան հոգեւոր ճեմարանի տեսուչ,

աստվածաբանական գիտությունների թեկնածու Գարեգին վրդ. Համբարձումյանը եւ Երեւանի պետական համալսարանի Պատմության ֆակուլտետի դեկան, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Էդիկ Մինասյանը:

Առաջին նիստում զեկուցմամբ հանդես եկավ ՀՀ ԳԱԱ Մանուկ Աբեղյանի անվան գրականության ինստիտուտի տնօրեն, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Վարդան Դեւրիկյանը: Նրա զեկույցը վերնագրված էր «Էջմիածնականության» գաղափարի արծարծումը «Արարատ»-ի էջերում»:

Երեւանի պետական համալսարանի Բանասիրական ֆակուլտետի Հայ գրականության պատմության ամբիոնի դասախոս, բանասիրական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ Սերժ Սրապիոնյանը «Արարատ»-ը՝ Մայր Աթոռի տարեգիր» վերնագրով զեկույցում անդրադարձավ մշակույթին ու հոգեւոր կյանքին: Նա հիշատակեց ժամանակի լուսավոր եւ առաջադեմ գործիչներին, որոնք իրենց մտքի գործւթյամբ ու նվիրվածությամբ կարողացան ապահովել մի այնպիսի ամսագրի հրատարակություն, որի դերը եւ նշանակությունն անգամ այսօր անգնահատելի է:

Երեւանի պետական համալսարանի Ժուռնալիստիկայի ֆակուլտետի դեկան, բանասիրական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ Նաղաշ Մարտիրոսյանը ներկայացրեց «Հրապարակախոսությունը «Արարատ» ամսագրում» վերնագրով զեկույց, որտեղ հիշատակեց շուրջ մեկ ու կես դար առաջ տպագրված հրապարակախոսական այնպիսի հոդվածներ, որոնք այսօր նույնքան արդիական են: Մասնավորապես խոսվեց մարդու իրավունքների, խոսքի ազատության, հայ դպրոցի, կրթության որակի բարձրացման, ազգային արժեքների պահպանության, հոգեւորականության դերի ու նշանակության եւ այլ հարցերի մասին:

ՀՀ ազգային գրադարանի փոխտնօրեն Հայկանուշ Ղազարյանը, մասնագիտորեն ուսումնասիրելով «Արարատ» ամսագրի՝ գրադարանային բնագավառին վերաբերող հրապարակումները, զեկույց ներկայացրեց «Արարատ»-ի անդրադարձը գրադարանային ոլորտին» թեմայով: Հայկանուշ Ղազարյանը նշեց, որ 1888 թվականից «Արարատ» ամսագրում բացվել է նոր բաժին՝ «Ս. Էջմիածնի գրադարան»: Նա ընդգծեց, որ Մայր Աթոռի գրադարանում էր պահվում հայերեն ձեռագրերի՝ նշյալ ժամանակաշրջանի հավաքածուներից ամենամեծը, իսկ գրադարանի դռները,

Մակար Եպիսկոպոսի հրամանով, բաց էին հանդեսի խմբագրակազմի համար, որպեսզի ձեռագրերում առկա փաստերը, իբրեւ «հում նյութեր», հետզհետե հրատարակվեն եւ հայ հետազոտողների համար հնարավորություն ստեղծեն գրելու Հայոց պատմությանը նվիրված գիտական աշխատություններ: Որոշվում է հրատարակել ձեռագիր հուշարձանների հիշատակարանները՝ ժամանակագրական կարգով:

ՀՀ ԳԱԱ Հրաչյա Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտի տնօրեն, բանասիրական գիտությունների դոկտոր Վիկտոր Կատվալյանն իր զեկուլյցում անդրադարձավ «Արարատ» ամսագրի այն հրապարակումներին, որոնք վերաբերում էին Հայ գրերի գյուտի եւ տպագրության համագգային մեծ հոբելյանի տոնակատարությանը:

Գիտաժողովի մասնակիցներն ամփոփեցին առաջին նիստը: Հակիրճ քննարկումից հետո սկսվեց երկրորդ նիստը, որը նախագահում էին Մեսրոպ Մաշտոցի անվան Մատենադարանի գլխավոր ավանդապահ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Գեորգ Տեր-Վարդանյանը եւ ՀՀ ԳԱԱ Մանուկ Աբեղյանի անվան գրականության ինստիտուտի տնօրեն, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Վարդան Դեւրիկյանը:

«Արարատ» հանդեսի կեսդարյա բնագրական վաստակը» վերնագրով զեկուլյց ներկայացրեց Գեորգ Տեր-Վարդանյանը:

Էդիկ Մինասյանը «Արարատ» ամսագրի պատմագիտական նշանակությունը» վերտառությամբ իր զեկուլյցում նկատեց, որ ի տարբերություն այլ պարբերականների՝ «Արարատ»-ը աչքի է ընկել գիտականությամբ: Նրա դիտարկմամբ՝ Մայր Աթոռի պաշտոնական ամսագիրը կարողացել է՝ անաչառությամբ, պատմական ճշմարտությունները վեր հանելով եւ բարոյական ազնիվ մղումներով, հայ երիտասարդներին դաստիարակելու դժվարին ու պատախանատու առաքելությունն ստանձնել:

ՀՀ ԿԳՆ կրթության ազգային ինստիտուտի Հայագիտական եւ սոցիալ-մշակութային առարկաների բաժնի գլխավոր մասնագետ, պատմական գիտությունների թեկնածու Արման Մալոյանն իր զեկուլյցում հանգամանորեն անդրադարձավ «Արարատ» ամսագրում հրատարակված մանկավարժական ուշագրավ եւ արժեքավոր հոդվածներին, ուսումնասիրություններին: Նա նշեց, որ «Արարատ» ամսագիրը, իր էջերը սիրահոփար տրամադրելով ժամանակի հայ մշակույթի եւ գիտության ինչպես անվանի ու վաստակաշատ, այնպես եւ սկսնակ

գործիչների մանկավարժական բնույթի հոգվածներին ու նյութերին, իր գնահատելի ավանդն է ունեցել հայ մանկավարժական մտքի զարգացման գործում:

ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության եւ ազգագրության ինստիտուտի, Մաշտոցյան Մատենադարանի ավագ գիտաշխատող, պատմական գիտությունների թեկնածու Արսեն Հարությունյանի զեկույցը վերնագրված էր «Վիմագրությունը «Արարատ»-ի էջերում»: Նա իրավամբ նկատեց, որ «Արարատ»-ի էջերում պահպանվել է վիմագրական մեծածավալ նյութ՝ ինչպես սեպագրերի կամ բեւեռագրերի, այնպես եւ օտարալեզու ու հայերեն վիմագրերի տեսքով:

ՀՀ ԳԱԱ Հրաչյա Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտի ավագ գիտաշխատող, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ Հայկանուշ Մեսրոպյանը «Հայ բարբառագիտության հարցերը «Արարատ» հանդեսի էջերում» զեկույցում անդրադարձավ ամսագրում տեղ գտած բարբառային բնագրերին, բարբառագիտության տեսությանն առնչվող հրապարակումներին, ինչպես նաեւ հայ բարբառագիտության համար հետաքրքրություն ներկայացնող նյութերին:

Խաչատուր Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարանի Բանասիրական ֆակուլտետի Արարատ Ղարիբյանի անվան հայոց լեզվի եւ նրա դասավանդման մեթոդիկայի ամբիոնի վարիչ, ՀՀ ԳԱԱ լեզվի ինստիտուտի ընդհանուր եւ համեմատական լեզվաբանության բաժնի վարիչ, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Վազգեն Համբարձումյանի զեկույցը վերնագրված էր «Հայերենի տեսության եւ կանոնարկման հարցերը «Արարատ»-ի էջերում»:

ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության եւ ազգագրության ինստիտուտի ավագ գիտաշխատող, բանասիրական գիտությունների թեկնածու Տորք Դալալյանն իր զեկույցում անդրադարձավ «Արարատ» ամսագրում հրատարակված բանահյուսական նյութերի ընդհանուր բնութագրին:

Երրորդ նիստը նախագահում էին Ս. Էջմիածնի թանգարանների եւ արխիվի տնօրեն Տ. Ասողիկ քհն. Կարապետյանն ու «Վաչե եւ Թամար Մանուկյան» մատենադարանի եւ Հրատարակչական բաժնի տնօրեն Տ. Արարատ քհն. Պողոսյանը:

Սույն նիստի առաջին զեկույցողը Մեսրոպ Մաշտոցի անվան Մատենադարանի գիտաշխատող, Հայաստանի կոմպոզիտորների եւ երաժշտագետների միության անդամ Արփի Վարդումյանն էր: Զեկույցի

վերնագիրն էր «Կոմիտասը եւ «Արարատ» հանդեսը»։ Արփի Վարդունյանը նկատեց, որ «Կոմիտասի կյանքի օրոք նրա ոչ բոլոր գրվածքներն են հրատարակվել. նրա լույս տեսած հոգվածներից ու գրախոսություններից առաջինները տպագրվել են հենց «Արարատ» ամսագրում, ըստ որում՝ սկսած 1894 թվականի հուլիսից, երբ 24-ամյա Կոմիտասը դեռեւս արեղա չէր օծվել եւ ստորագրում էր Սողոմոն սարկավազ Սողոմոնյան ու տակավին հայտնի չէր որպես հմուտ երաժշտագետ»։

ՀՀ ԳԱԱ Մանուկ Աբեղյանի անվան գրականության ինստիտուտի առաջատար գիտաշխատող, բանասիրական գիտությունների դոկտոր Սուսաննա Հովհաննիսյանը («Հովհաննես Թումանյանը եւ «Արարատ» ամսագիրը (խմբագիրներ Գալուստ Տեր-Մկրտչյանի եւ Գարեգին վարդապետ Հովսեփյանի բարեկամության պատմությունից)» վերնագրով զեկույցը ներկայացնելիս նշեց, որ «Արարատ» ամսագիրը հրատարակման առաջին իսկ օրերից արժարժում էր գրականության ու արվեստի զարգացման խնդիրներ։ Սուսաննա Հովհաննիսյանն ընդգծեց՝ «Բանաստեղծն ու «Արարատ»-ը տարեկիցներ են. նրանց ծնունդների միջեւ ընդամենը ամիսներ են։ Բնականաբար, «Արարատ»-ը չէր կարող շանդրադառնալ ժամանակի ամենամեծ համարում ունեցող բանաստեղծի ստեղծագործությանը»։

«Էջմիածին» ամսագրի խմբագիր Արփինե Չանթիկյանը զեկույց ներկայացրեց «Կրոնագիտական-աստվածաբանական հոգվածները «Արարատ» ամսագրում» թեմայով։

ԳԱԱ Մանուկ Աբեղյանի անվան գրականության ինստիտուտի Հայ հին եւ միջնադարյան գրականության բաժնի ավագ գիտաշխատող, բանասիրական գիտությունների թեկնածու Լուսինե Վարդանյանի զեկույցը «Շարականի ուսումնասիրությունները «Արարատ» ամսագրի էջերում» թեմայով էր։

Հայաստանի ազգային արխիվի կինոֆոտոֆոնո փաստաթղթերի եւ ապահովագրական պատճենների մասնաճյուղի վարիչ, պատմական գիտությունների թեկնածու Ավագ Հարությունյանն իր զեկույցով փաստեց, որ «Արարատ» ամսագրի էջերում հրատարակված՝ Մեծ Եղեռնին վերաբերող նյութերը կարեւորագույն սկզբնաղբյուր են Հայոց ցեղասպանության եւ Հայկական հարցի համալիր ուսումնասիրման համար, ուստի անհրաժեշտ է առանձնակի ուշադրություն դարձնել այդ հրապարակումներին։

ՀՀ սփյուռքի նախարարության Համահայկական ծրագրերի վարչության մշակութային, սպորտի եւ երիտասարդական ծրագրերի բաժնի առաջատար մասնագետ, պատմական գիտությունների թեկնածու Կարեն Մկրտչյանի զեկուլցի թեման էր «Պարսկաստանի հայ գաղթօջախը «Արարատ» ամսագրի էջերում ժԹ. դարավերջին - Ի. դարասկզբին»:

Զեկուցողը նկատեց, որ «Արարատ» ամսագիրը արժեքավոր հոգվածներ է հրապարակել Պարսկաստանի հայ գաղթօջախի գործունեության վերաբերյալ: Դրանք ունեն աղբյուրագիտական նշանակություն՝ ժԹ. դարավերջին - Ի. դարասկզբին այդ երկրում բնակվող հայության կյանքի մասին պատկերացում կազմելու համար: Ապա հավելեց, որ Կովկասում հայագիտական առաջին պարբերականը հատուկ լուսաբանել է Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի եւ Պարսից արքունիքի հարաբերությունները, ինչպես նաեւ Պարսկահայ գաղթօջախի կրթական եւ սոցիալ-տնտեսական կյանքը:

Գրեթե յուրաքանչյուր զեկուլցից հետո մասնակիցները հարցեր էին ուղղում զեկուցողին, ապա ծավալվում էր հետաքրքիր եւ բովանդակալից քննարկում:

Գիտաժողովի ավարտից հետո որոշվեց ի մի բերել մասնակիցների զեկուլցները՝ առաջիկայում առանձին ժողովածուում տպագրելու նկատառումով:

Նշենք նաեւ, որ «Արարատ» ամսագրի 150-ամյակին նվիրված՝ «Մայր Աթոռի գիտական հսկան» թեմայով գիտաժողովին անդրադարձ կատարվեց հայաստանյան տպագիր եւ էլեկտրոնային մի քանի տասնյակ լրատվամիջոցների կողմից:

